

Ks. dr hab. Leon Siwecki
Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II
Wydział Teologii
Instytut Nauk Teologicznych (Sekcja Teologii Dogmatycznej)
Katedra Pneumatologii, Eklezjologii i Mariologii

Ocena dorobku naukowego ks. dra Lecha Wołowskiego

Po zapoznaniu się z osiągnięciami naukowymi ks. dra Lecha Wołowskiego (rozprawa habilitacyjna *Problematyka paradoksu w myśli Henriego de Lubaca i Hansa Ursa von Balthasara* [Kraków 2023]; publikacje naukowe oraz konferencje i sympozja, wymiar dydaktyczno-organizacyjny) nie mam wątpliwości, że dorobek naukowy Kandydata stanowi znaczny wkład w rozwój dziedziny nauk teologicznych i dyscypliny nauki teologiczne. Uzasadnienie powyższego wyniku z faktów niżej przedstawionych.

Dokładne dane dotyczące życia naukowego oraz wykształcenia Habilitanta; informacje o dotychczasowym zatrudnieniu w jednostkach naukowych; wykaz osiągnięć naukowych (artykuły, rozdziały w monografiach, referaty na sympozjach naukowych), główne kierunki badań, dydaktyka, są dostępne oraz szczegółowo opisane w „Autoreferacie”. Z tego też powodu pomijam ponowną prezentację powyższych osiągnięć, skupiając się zasadniczo na ich wartości w płaszczyźnie merytorycznej i naukowej.

Uważam, że należy podkreślić, iż Habilitant przed uzyskaniem doktoratu w zakresie teologii dogmatycznej (PUG Rzym 2017: *La grazia e la libertà nel dramma dell'uomo bisognoso della salvezza in Hans Urs von Balthasar e Józef Tischner*), uzyskał wcześniej stopień doktora nauk matematycznych z zakresu matematyki stosowanej (specjalizacja: fizyka matematyczna i układy dynamiczne) uzyskany na Uniwersytecie Kalifornijskim w Davis (University of California, Davis) na podstawie rozprawy doktorskiej: *Noise Induced Dissipation in Discrete-Time Classical and Quantum Dynamical Systems* (2004).

I. Publikacje naukowe poza studium habilitacyjnym, wymiar dydaktyczno-organizacyjny

Po zapoznaniu się z dorobkiem naukowym ks. Wołowskiego, który od 2017 roku jest zatrudniony na Uniwersytecie Papieskim Jana Pawła II w Krakowie (od 2019 jest adiunktem w Katedrze Antropologii Teologicznej, Instytutu Teologii Dogmatycznej i Patrystycznej), należy wskazać, iż Habilitant przedstawił 24 publikacje naukowe (19 po

doktoracie, z czego 2 oczekują na druk; 5 przed doktoratem); wygłosił 10 referatów podczas konferencji i sympoziów naukowych - krajowych i zagranicznych; długoterminowe seminaria naukowe (od 2018- Kraków); dłuższe zagraniczne wyjazdy naukowe oraz kwerendy bibliograficzne (03.2017: Uniwersytet we Freiburgu; 09.2018: Catholic Theological Faculty of the Charles University in Prague; 08-09.2019-2021 – coroczne wyjazdy z kwerendą w „Gregorianum”). Kandydat w swoim dorobku naukowym podejmuje różne zagadnienia w kontekście współczesnych nurtów teologicznych. Dotyczą one problematyki paradoksu; kwestii chrystologicznych i soteriologicznych, antropologii, charytologii, mariologii.

Ks. Wołowski posiada także znaczne osiągnięcia naukowe spoza nauk teologicznych (12 publikacji; 20 referatów w kraju i zagranicą). Oczywiście, sam Autor jest świadom, iż dorobek ten formalnie nie wchodzi do osiągnięć naukowych w ramach dziedziny nauki teologicznej. Niemniej jednak, pozostaje oczywistym fakt, iż nie są one na płaszczyźnie naukowej bez wpływu na jego bogactwo zainteresowań, metodologię, sposób prowadzenia dyskursu, w tym wypadku, teologicznego oraz na sposób rozwiązywania teologicznych kwestii.

Studia specjalistyczne, a w konsekwencji osobiste naukowe zainteresowania i poszukiwania, pozwoliły ks. Habilitantowi skutecznie pogłębiać i dalej owocnie prezentować oryginalny dorobek teologów (Tischner, de Lubac, Balthasar). Dlatego, wiele publikacji po rzymskim doktoracie jest dalej naznaczonych myślą powyższych teologów, sytuuje się w perspektywie bogactwa ich myśli. Tylko głęboka znajomość, czytanie tekstami powyższych teologów pozwala na tak trafny wybór istotnych passusów z różnorodności ich myśli. To wszystko przynosi dojrzałe naukowe owoce wieloletniego intelektualnego zżycia się Kandydata ze światem teologii.

Uważam, że bardzo dobra znajomość poruszanych zagadnień, widoczny solidny warsztat naukowy, stawiają ks. Wołowskiego w gronie szczególnych znawców myśli Tischnera, jak również de Lubaca i Balthasara; wskazują, że Autor potrafi trafnie sytuować ich koncepcje w perspektywie współczesnej teologii. Artykuły prezentujące ich myśli nie stanowią „kopii” rozprawy doktorskiej, w której autor skoncentrował się głównie na zgłębianiu aspektów soteriologicznych dokonując analizy porównawczej (teo-)dramatycznej refleksji Tischnera i Balthasara. Są natomiast pogłębioną naukową analizą zbliżonych lub nowych zagadnień teologicznych, do których zaliczyć należy problematykę transcendentaliów, kwestie związane ze specyficznym ujęciem przez obu tych autorów problematyki relacji wolność-łaska, oraz ciekawe i dość rzadko podejmowane w innych opracowaniach mariologiczne wątki ich twórczości.

Kluczowym novum podjętym w rozprawie habilitacyjnej jest skoncentrowanie się na nowej problematyce dotyczącej zagadnienia paradoksu, która w sposób naturalny pojawiła się wraz ze zgłębianiem twórczości nowego autora, Henriego de Lubaca. Załączki zainteresowania tą problematyką dostrzec można już we wcześniejszych publikacjach poświęconych Tischnerowi i Balthasarowi. Jeżeli chodzi o myśl Balthasara widać, że niektóre z nich mają charakter wprowadzający do zagadnień, które zostały pogłębione i

rozszerzone w pracy habilitacyjnej. Dotyczy to zwłaszcza problematyki chrystologicznej. Z kolei najnowsze publikacje autora rozwijają te wątki myśli Lubaca i Balthasara, na które nie było wystarczająco miejsca w rozprawie habilitacyjnej. Chodzi tu np. o paradoksy kryjące się w zagadnieniach dotyczących relacji chrześcijańskiej wolności do pogańskiego i neopogańskiego fatum. Warto przy tym zauważyć, że w publikacjach dotyczących tej problematyki autor wraca też do refleksji Tischnera, integrując myśl tych trzech wielkich autorów, na co z oczywistych względów nie było miejsca w rozprawie habilitacyjnej.

Warto zauważyć, że publikacje Kandydata są zamieszczane w znanych i liczących się naukowo periodykach: np.: „Verbum Vitae”, „Ethos”, „Collectanea Theologica”, „The Person and the Challenge”, „Gregorianum”, „Analecta Cracoviensia”, „Studia Nauk Teologicznych PAN”, „Teologia i człowiek”, „Salvatoris Mater”. Publikacje obcojęzyczne cechuje bardzo dobra znajomość języka włoskiego i angielskiego (owoc studiów w Anglii i Rzymie). Dorobek naukowy ks. Lecha Wołowskiego owocuje licznymi odniesieniami do jego publikacji (126); Indeks Hirscha wynosi: 6; i10-indeks: 4.

W ramach gromadzenia i opracowywania materiału źródłowego, dotyczącego problematyki poruszonej w rozprawie habilitacyjnej Habilitant odbył szereg wyjazdów zagranicznych, poświęconych zarówno kwerendom bibliotecznym, uczestnictwie w licznych seminariach i spotkaniach naukowych, poświęconych dyskusjom nad myślą nie tylko Tischnera, Lubaca i Balthasara, ale także Guardiniego. Uczestniczył w trzech grantach i projektach naukowych; w szeregu funkcji i inicjatyw o charakterze akademicko-administracyjnym (siedem); jest zaangażowany w redakcjach naukowych; jest członkiem redakcji czasopisma „Polonia Sacra”; pełni funkcję recenzenta w czasopismach: „Logos i Ethos”, „Verbum Vitae”. Za dynamicznym uczestnictwem w świecie naukowym wskazuje dziewięć otrzymanych stypendiów, wyróżnień, nominacji i nagród. W wymiarze dydaktycznym prowadzi wykłady kursoryczne, monograficzne, ćwiczenia, seminaria, konwersatoria, konsultacje. Dotyczą one następujących obszarów tematycznych: trynitologia, protologia, pneumatologia, charytologia, sakramentologia, mariologia, patrologia. Wykłady monograficzne i konwersatoria poświęcone są problematyce dogmatyki współczesnej. Habilitant ma również osiągnięcia z zakresu działalności popularno-naukowej.

Analiza dorobku naukowego, poprzedzającego rozprawę habilitacyjną, pozwala skonstatować, iż Habilitant posiada naukową zdolność wczytywania się w aktualne, ważne zagadnienia teologiczne; jest rzetelnym, pracowitym naukowcem, który posiadając zdolność matematycznego dyskursu, potrafi przybliżyć Boże tajemnice językiem zrozumiałym, logicznym, cechującym się jasnością i przejrzystością argumentacji; sprawnie posługuje się dobrym warsztatem teologicznym. Publikacje charakteryzuje logiczny podział całej struktury oraz naukowy obiektywizm, którego podstawą są zasadniczo obfite teksty źródłowe. Publikacje cechuje merytoryczna, logiczna, właściwie

uporządkowana struktura. Uważam, że publikacje naukowe Ks. Wołowskiego (artykuły, rozdziały w monografiach) stanowią konkretny i znaczny wkład w rozwój myśli teologicznej.

Czynny udział w licznych i znaczących naukowo sympozjach i konferencjach krajowych i zagranicznych, wskazuje na niekwestionowaną aktywność naukową Kandydata w środowisku teologicznym. Stwierdzić należy, iż dorobek dydaktyczno-organizacyjny, współpraca naukowa ks. Wołczyńskiego z różnymi środowiskami oraz instytucjami naukowymi krajowymi i zagranicznymi świadczy, że jego naukowa aktywność charakteryzuje się dynamizmem, oryginalnością, jest twórcza oraz dobrze rokująca na przyszłość; przemawia za należytą dojrzałością naukową Kandydata do samodzielnej pracy naukowej, której pointę stanowi rozprawa habilitacyjna.

II. *Rozprawa habilitacyjna*

Publikacja została wydana w Wydawnictwie Naukowym UPJPII w Krakowie (2023), które znajduje się w wykazie MEiN wydawnictw publikujących recenzowane monografie naukowe (poziom I). Opatrzona została trzema recenzjami wydawniczymi: ks. prof. dr hab. Arkadiusz Baron (UPJPII, Kraków), ks. prof. dr hab. Szymon Drzyżdżyk (UPJPII, Kraków), ks. prof. dr hab. Dariusz Kowalczyk (PUG, Rzym).

Podstawowe zadanie, jakie stawia sobie studium zawiera się w jego tytule: „*Problematyka paradoksu w myśli Henriego de Lubaca i Hansa Ursa von Balthasara*”. Dysertacja ukazuje problematykę paradoksu, która występuje w dogmatycznych refleksjach Lubaca oraz Balthasara. Refleksje te, zdaniem Autora, stanowią niemal wzorcowy materiał, pozwalający odzwierciedlić miejsce i znaczenie paradoksu we współczesnej refleksji dogmatycznej. Oczywiście, obaj myśliciele wybrali w teologicznej refleksji własną, oryginalną drogę. Niemniej jednak, wspólna nić porozumienia nigdy nie została przez nich zerwana, a to dlatego że bronili bezkompromisowo prawdy; mieli głębokie wyczulenie na paradoks oraz ogromny szacunek wobec kryjącej się za nim tajemnicy.

Problematyka paradoksu w ujęciu Lubaca oraz Balthasara została wprawdzie dość opracowana w teologii, niemniej jednak wymaga integralnego pogłębienia, dopracowania oraz usystematyzowania. Szczególnie brak integralnego ujęcia paradoksu jako metodologicznego klucza w refleksji dogmatycznej, uzasadniał podjęcie przez Habilitanta tego ważnego przedsięwzięcia naukowego i rokowało pomyślne skutki kwerendy. Ks. Wołowski słusznie zauważa, iż wedle obu omawianych teologów, źródłem paradoksu jest otaczająca nas rzeczywistość, zarówno naturalna, jak i nadprzyrodzona. Wobec powyższego, paradoks nie jawi się jako sztuczna konstrukcja ludzkiego umysłu, lecz jako obiektywnie istniejące zjawisko, które zaskakuje i zmusza nas do myślenia.

Cel monografii jest dwupłaszczyznowy. Po pierwsze, chodzi o rzetelne, systematyczne i na ile możliwe obiektywne zbadanie, jaką rolę odgrywa problematyka

paradoksu w myśli Lubaca oraz Balthasara. Ks. Wołowski jest świadom, iż istnieją już liczne i systematyczne opracowania kwestii paradoksu i konkretnych paradoksów u powyższych teologów. Niemniej jednak uważam, że opracowanie stanowi odważną próbę prezentacji interesującej nas problematyki i można mówić o oryginalności jego wkładu w rozwój teologii. Autor jest świadom, że zadanie nie jest proste, ponieważ kwestie te są rozsiane po całej imponującej twórczości analizowanych teologów w sposób nieusystematyzowany. Obaj, a ponadto każdy z nich w odmienny sposób, zwerbalizowali swoją myśl teologiczną w oryginalną i wysublimowaną szatę terminologiczną.

Druga płaszczyzna celu dysertacji ma charakter teologiczno-metodologiczny. I tutaj chodzi o refleksję nad miejscem i znaczeniem paradoksu we współczesnej myśli teologicznej obu teologów. Nie ma tu już analizy poszczególnych paradoksów, lecz analiza paradoksu jako kategorii (*instrumentarium* metodologiczne - Balthasar), która posiada potężny potencjał metodologiczny u obu myślicieli, zasługujący zdaniem Autora na osobną klasyfikację i miano metody paradoksu. W niektórych przypadkach znaczenie to miało charakter bardziej pomocniczy, w innych zaś absolutnie kluczowy. Paradoks nigdy nie stanowił dla Lubaca i Balthasara jakiegoś niewygodnego „chwastu” do usunięcia, a gdyby to nie było możliwe przynajmniej do zignorowania oraz przemilczenia; stanowił na polu badań teologicznych odpowiednik ewangelicznego skarbu, swoisty rodzaj „żyły złota, która sprawi iż teologia nie będzie tylko nudnym powtarzaniem skostniałych sformułowań semantycznych, ale żywym dynamicznym i odkrywczym procesem (s. 263).

Omawiana rozprawa habilitacyjna w wymiarze struktury składa się z następujących elementów: strona tytułowa, wstęp, trzy rozdziały, zakończenie, abstrakty w języku polskim i angielskim, bibliografia, indeks nazwisk oraz spis treści. Bibliografia jest obfita i wystarczająca, chociaż można by jeszcze zauważyć publikacje np. S. Zatwardnicki, A. Persidok, B. Kuźnik. Chyba lepsze dla czytelnika byłoby umieszczenie w „Spisie treści” także podpunktów, które Autor zawarł w studium: np. 2.1.1.: a, b (s. 36nn.); 2.1.2: a, b (s. 46); itd. W monografii dopatrzyłem się nielicznych i bardzo drobnych „uchybień” i „nieścisłości” drukarskich. Literówki są nieodłącznym towarzyszem prac, nie mniej jednak, najlepiej gdy uda się nam je wyeliminować możliwie jak najwięcej. Przy okazji lektury: s. 14, analogicznie 351: Status quaestionis (nie: questionis); s. 101: Nietzsche (Nietsche); s. 108, przypis 171: kilka literówek j. włoskiego; s. 270: nami (mami); s. 319: Balthasara (Balthasra).

Całość rozprawy zamyka się w trzech rozdziałach, przy czym pierwsze dwa mają charakter bliźniaczy, są bowiem poświęcone kwestii paradoksu adekwatnie u obu myślicieli, gdzie odpowiednio w pierwszym podrozdziale zwrócono uwagę na źródła zainteresowania kwestią paradoksu i ogólną charakterystykę refleksji obu teologów w omawianym temacie. Tym samym, rozdział I. *Problematyka paradoksu u Henriego de Lubaca* prezentuje: paradoks poznawalności i niepoznawalności Boga; paradoks Kościoła; paradoks humanizmu ateistycznego; paradoks człowieka. Rozdział II: *Problematyka paradoksu u Hansa Ursa von Balthasara* analizuje: paradoks jedności i wielości; paradoks

wolności w kontekście posłuszeństwa oraz odpowiedzialności; trynitarno-chrystologiczny paradoks nadziei, wiary i miłości; paradoks kenozy Boga. Rozdział III posiada inny charakter i strukturę, w nim bowiem została podjęta meta-refleksja nad problematyką paradoksu: *Metodologiczne miejsce paradoksu w refleksji dogmatycznej*. W trzech podrozdziałach, w pierwszym w świetle Lubaca przedstawiona została relacja między paradoksem a syntezą i tajemnicą; w drugim, w wedle myśli Balthasara została przeanalizowana relacja paradoksu wobec dialektyki oraz zasady analogii; w trzecim, Habilitant podjął się metodologicznej refleksji nad paradoksem jako metodologicznym kluczem w refleksji dogmatycznej.

Finalną część rozprawy habilitacyjnej stanowi zakończenie (s. 317-321), które jest przedstawieniem konkretnych wniosków, dezyderatów wynikających z przeprowadzonych naukowych badań. Do bardziej szczegółowej prezentacji struktury rozprawy odsyłam do „Autoreferatu”.

Zasadniczo struktura monografii nie budzi zastrzeżeń, jest przejrzysta, podporządkowana problemowi głównemu, ujętemu w tytule studium. Myślę, że studium otrzymałoby „dopełnienie”, gdyby dodać rozdział (jako pierwszy) Problematyka paradoksu w teologii (historyczna prezentacja). Co prawda, niektóre te kwestie są już rozsiiane we Wstępie, czy podczas prezentacji dorobku obu myślicieli. Rozdział ten mógłby stanowić swoisty „background” do dalszych rozważań, a jednocześnie solidnie, w sposób systematyczny, wprowadziłby w prezentowane kwestie, co już widzimy w artykułach poprzedzających monografię.

Rozprawa habilitacyjna ks. dra Lecha Wołowskiego stanowi dojrzałą pracę naukową, spełniającą wszystkie kryteria stawiane dla takich przedsięwzięć. Bez cienia wątpliwości można stwierdzić, że Habilitant zaprezentował solidne studium, które chociaż nie daje w kwestii refleksji teologiczno-metodologicznej żadnych definitywnych odpowiedzi, to jednak inspiruje i otwiera nowe horyzonty badawcze; stanowi kolejny przyczynek do dyskusji nad kształtem, miejscem i znaczeniem tego, jak sam Autor zaznacza, a co zaczyna dorastać we współczesnej teologii, do miana „metody paradoksu” (s. 321). Jest jednak świadom, że podjęta w monografii tematyka nie została wyczerpana i raczej wskazuje jak wielkie i szerokie pole badawcze odkrywa się przed teologami. Niemniej jednak, uważam iż Autor zdołał w sposób kompetentny, solidny usystematyzować bogactwo myśli Lubaca oraz Balthasara w interesującej nas problematyce oraz w sposób nowatorski przedstawić metodologiczne miejsce paradoksu w refleksji dogmatycznej.

Sam Habilitant zauważa, i słusznie, że sytuowanie Lubaca i Balthasara jako liderów i promotorów, a wręcz mistrzów paradoksu w perspektywie refleksji teologicznej, nie oznacza, iż są oni jednymi współczesnymi myślicielami, którzy dostrzegli wartość i rolę paradoksu z metodologicznego punktu widzenia. Jawią się tutaj także np.: M. Blondel, P. Rousselot, E. Przywara, R. Guardini, K. Rahner, J. Ratzinger, czy ze strony protestanckiej teologia dialektyczna K. Bartha, który stosował paradoks dla wyrażenia radykalnego ujęcia

łaski i wiary; czy P. Tillicha. Cofając się zaś wstecz, należy wspomnieć, iż paradoks często był środkiem wypowiedzi w mistyce chrześcijańskiej, a mam tu na myśli m. in. Mistra Eckharta, Mikołaja z Kuzy, Jana od Krzyża, czy Teresę Wielką (trochę szkoda, że niektórzy nie doczekali się wzmianki w monografii: Eckahart, szczególnie Mikołaj z Kuzy ze swoją *coincidentia oppositorum*, czy Teresa Wielka).

Wracając zaś do współczesności, koniecznie należy jeszcze raz przywołać Josepha Ratzingera/Benedykta XVI (był przyjacielem Lubaca i Balthasara), dla którego paradoks znajdował się w samym sercu dogmatu, z których - ten trynitarny - jest niezgłębnym źródłem paradoksu, oddziaływującym ową paradoksalnością na wszystkie pozostałe kwestie dogmatyczne. Co więcej, Ratzinger przekonywał, iż najwyższy czas, by teologia zauważyła, jak owocnie kwestia paradoksu wpływa na rozwój innych współczesnych nauk (fizyka, matematyka, chemia, biologia, czy psychologia i socjologia). Niemiecki teolog zauważał, iż koniecznym staje się zwrócenie uwagi, jak pozytywnie oraz owocnie kwestia paradoksu wpływa na rozwój współczesnych nauk przyrodniczych. Słusznie Autor podkreśla, iż każdy odkryty paradoks to kolejna „żyła złota”, która pozwala oddzielić „ziarno od plew”, pozwala rozeznąć błędne teorie i przekonania, nadając kierunek do pogłębienia naszej wiedzy o rzeczywistości, w tym także rozeznania spraw Bożych (s. 310-311).

Intuicja Ratzingera każe nam zauważyć, iż nie można zastygnąć w określonym historycznym ujęciu otaczającego nas świata. Określone ujęcie, wyrażające semantycznie prawdę o danej rzeczywistości, nigdy nie może stanowić absolutnego (niezmiennego, wyczerpującego) kryterium jej opisu; zawsze pozostaje otwarta droga do wyrażania konkretnej obiektywnej prawdy różnymi sposobami ludzkiej ekspresji.

Prawda jest nam dana poprzez język, formuły, pojęcia i wyobrażenia uwarunkowane konkretnym czasem. Jest to fakt niezwyklej wagi dla teologii. Wynika zeń, iż Objawienie jest zawsze przekazywane przez historię, z czego wynika nieodzowny wniosek iż wszelkie próby zrozumienia Objawienia z naszej strony pozostaną ograniczone, niepełne. Aby być dobrze zrozumianym, należy podkreślić i przypomnieć, iż Magisterium może formułować wypowiedzi definitywne, nieomyłne, które dotyczą natury wiary. Niemniej jednak, owe prawdziwe wypowiedzi (!) są w pewien sposób „niewyczerpujące”, „niedoskonałe”, w sensie ‘nie sfinalizowane’, „nie doszlifowane, nie doprecyzowane i zamknięte do końca” w wyrażaniu niepojętej Tajemnicy Bożej. Zatem, są otwarte na ponowne sformułowania (czyt. doprecyzowania i uściślenia) w przyszłości. I dlatego współczesna hermeneutyka rozumie interpretację tekstów jako dialog, czy swoistą rozmowę między terażniejszością i przeszłością. Po prostu, tekst sam w sobie jest otwarty na przyszłość. Innymi słowy, krąg hermeneutyczny jest otwarty. Wewnątrz niego zachodzi rozumienie i tutaj wyraża się natura interpretacji orzeczeń dogmatycznych (np. kwestia „osoby” w Chrystusie, czy sprawa usprawiedliwienia grzesznika).

Powyższe zasady, powiedzmy szczerze, niełatwe teologicznie do „przełknięcia” dla skostniałych i rzekomo niezmiennych semantycznie koncepcji, Habilitant świetnie wyraził i wyjaśnił opierając się na idei de Lubaca. Zaznaczył jasno i słusznie, iż oddanie się

bogactwu Objawienia z jednej strony może nas tylko oświecić oraz nieskończenie ubogacić, ponieważ sięga Niepojętej Tajemnicy; z drugiej zaś, gdy będziemy trzymać się kurczowo, bezkrytycznie, określonego, niedoskonałego z natury rzeczy ludzkiemu systemowi poznawczemu, możemy się wyjałowić. Nie można zastygnąć w określonym, jednostronnym historycznym ujęciu rzeczywistości. Owa przestroga absolutnie nie wskazuje na komitywę z modernizmem. Otóż, prawda i pewność obiektywnie istnieją i są zawarte w Bożym Objawieniu. Jednak, ograniczoność ludzkiego poznania przypomina nam, iż w ziemskim wymiarze naszej egzystencji nigdy nie możemy „odtrącić” naszego zwycięstwa w pełnym poznaniu Bożej Nieskończoności; nigdy nie możemy skonstatować, iż osiągnęliśmy pełnię poznania oraz zrozumienia absolutnej Prawdy (cf. s. 272-275; 310-312: Ratzinger).

Habilitant na podstawie przeprowadzonej naukowej kwerendy trafnie wskazuje najważniejsze cztery charakterystyczne cechy myśli Lubaca na temat paradoksu: po pierwsze, brak prób systematyzacji i głęboki respekt wobec tajemnicy, kryjącej się za paradoksem (szczególnie kwestia poznawalności i niepoznawalności rzeczywistości Bożych); po drugie, zachowanie równowagi pomiędzy rozumowo-intelektualnym, a duchowo-mistycznym podejściem do występującego w teologii paradoksu; po trzecie, postrzeganie paradoksu jako swoistej tarczy broniącej głębi i nieuchwytności prawd wiary i rzeczywistości ludzkiej egzystencji wobec ingerencji w tę sferę współczesnych nauk społeczno-empirycznych; po czwarte, ujęcie w kategorii paradoksu charytologicznej refleksji nad tajemnicą człowieka w płaszczyźnie relacji natura-nadprzyrodzoność.

Natomiast w przypadku Balthasara problematyka paradoksu jest bardziej „ukryta”, a mianowicie paradoks nie przybiera pierwszorzędnej roli, a raczej niejako drugoplanową: na głębszym poziomie. Szwajcarski teolog częściej mówi o dramacie (teodramacie) niż o paradoksie, lecz bardzo często o istocie tego dramatu stanowi właśnie paradoks, który, po pierwsze, stanowi fundamentalne prawo całej rzeczywistości; po drugie zaś, widzi paradoks ukryty w zasadzie analogii (kwestia *similitudo-dissimilitudo* w podobieństwie między Stwórcą a stworzeniem).

Autor studium słusznie podkreśla, że u Lubaca dominuje paradoks człowieka, usytuowanego między naturą a nadprzyrodzonością. W myśli Balthasara dominuje natomiast paradoks Chrystusa rozpiętego w kenozie pomiędzy piekłem a niebem. Zatem, obaj teolodzy położyli podwaliny pod nowe metodologiczne podejście, którego formalnie nie usystematyzowali, lecz stosowali w swej teologicznej pracy. Można mówić u nich o rodzącej się w ich świadomości nowej metodzie uprawiania teologii.

Habilitant słusznie posunie się do stwierdzenia, iż w ramach teologiczno-metodologicznej refleksji należy podjąć dyskusję nad „instrumentarium metodologicznym”, a chodzi o kategorię paradoksu, który winien zasługiwać na status metodologicznej samodzielności; stanowi niezbywalną kategorię za pomocą której należy ujmować prawdy teologiczne. Pomimo niekwestionowanego związku i współzależności między paradoksem a czterema klasycznymi kategoriami (synteza, tajemnica, dialektyka, analogia), ten pierwszy nie da się podporządkować pod żadną z nich. Naukowe badania ks.

Wołowskiego, które w rozdz. III, pkt. 3 stanowią swoistą meta-refleksję nad metodologiczną problematyką paradoksu, doprowadziły do ważnego wniosku, iż idee zarówno Lubaca i Balthasara dotyczące paradoksu wyrastają na osobną kategorię, mimo że obaj jedynie otwarli drzwi, czy wytyczyli drogę, którą dalej muszą już inni podjąć.

Na podstawie powyższych refleksji uważam, że Habilitant udowodnił iż „kategoria paradoksu” nie powinna być traktowana w sposób poboczny „po macoszemu” (s. 314); nie powinna być „w powijakach” i nie chyli się ku schyłkowi (s. 315), „czy nie przystoi powadze wiary” (s. 312). Tym samym, idąc za myślą Autora, brakuje miejsca na systematyczną refleksję metodologiczną dotyczącą znaczenia paradoksu w uprawianiu teologii. Myślę, że dysertacja przypomni środowisku naukowemu znaczenie problematyki paradoksu w refleksji teologicznej; zachęci, a wręcz sprowokuje (sam Autor ma taką nadzieję) gremia teologiczne do pogłębionej dyskusji nad, jak sam pisze, „metodą paradoksu”. Trudno, by teologia „przespała” swoją kolejną szansę.

Rzeczowe postawienie problemu, jego wyartykułowanie poprzez analizę myśli Lubaca oraz Balthasara, analityczna lektura tekstów źródłowych i opracowań, zastosowanie metody analitycznej oraz porównawczej, to bez wątpienia atrybuty rozprawy na poziomie dojrzałej monografii naukowej. Wszystkie etapy badawcze zostały logicznie połączone, co nadaje studium wewnętrzną spójność, klarowność. Pomogła tu zapewne także „spuścizna intelektualna” po studiach matematycznych w Anglii. Język wyostrzony, doprecyzowany, o zabarwieniu teologiczno-filozoficznym. Stąd monografii nie da się czytać „lekką”, lecz trzeba cały czas pozostawać w skupieniu, by odczytać do końca przekazywany sens. Monografia jest „wymagająca”. Sama tematyka czyni studium interesujące, chociaż niełatwe są tam kwestie teologiczne. Ponadto, język jest komunikatywny, zrozumiały, ale charakteryzujący się w płaszczyźnie semantycznej „ostrością”, precyzją i matematyczną ścisłością. Nie jest to jednak język referujący i tylko „odtworzący” teologię Lubaca i Balthasara, lecz konstatatywny, wnioskujący. Autor zdołał w sposób przystępny oraz interesujący, prowadząc swobodny dyskurs, przekazać różne zagadnienia. Z treści zaś wynika iż „czuje się jak ryba w wodzie” m. in. odnośnie myśli Lubaca i Balthasara oraz opracowań ich koncepcji, o czym świadczy brak „wyważania otwartych drzwi” (np. s. 218, 276, 292, 307).

Zgrupowanie oraz analiza tak obszernej literatury źródłowej, literatury o różnych metodach badawczych, wyrażającej różne spojrzenia, tendencje, koncepcje, niejednokrotnie tylko cząstkowe, nigdy nie jest sprawą łatwą i tym samym wymaga odważnego i rzetelnego wniknięcia w określony dorobek teologiczny. Habilitant poradził sobie tutaj bardzo dobrze. Postawienie kwestii, jej podzielenie na konkretne, właściwe, bardziej szczegółowe zagadnienia, jasne wytyczenie granic literatury źródłowej – bardzo obfitej, to bez wątpienia atrybuty rozprawy na poziomie dojrzałej monografii naukowej. Wszystkie etapy badawcze zostały logicznie połączone, co nadało studium wewnętrzną treściową spójność. Rzetelne badania naukowe nad dorobkiem Lubaca oraz Balthasara przeprowadzone przez ks. dra Wołowskiego, przemawiają za naukowym, oryginalnym,

nowatorskim charakterem rozprawy habilitacyjnej, którą znamionuje konkretny wkład i przyczynek do pogłębienia oraz dalszej dyskusji nad tymi ważnymi teologicznymi kwestiami.

III. *Wniosek końcowy*

Rozprawa habilitacyjna ks. dra Lecha Wołowskiego stanowi bez wątpienia znaczący wkład w rozwój teologii. Praca nie tylko eksponuje interesujące kwestie naukowe, ale także stanowi *novum* w dyskusji nad problematyką paradoksu jako metodologicznego klucza w refleksji dogmatycznej. Studium z pewnością zainspiruje do dalszych badań.

Przy lekturze monografii widoczne jest odczytanie autora i umiejętność konsekwentnie prowadzonego dyskursu teologicznego. Dysertacja jest rzeczowa, ambitna, odważna, a przy tym głęboka i wartościowa, stanowi *stricte* naukowe studium. Jej nieprzeciętne walory, zwłaszcza merytoryczne, pozwalają rzeczywiście zaliczyć ją do monografii na wysokim poziomie naukowym.

Autora charakteryzuje umiejętność formułowania i prezentacji konkretnych wniosków i dezyderatów. Łatwo dostrzegamy w rozprawie naukową dojrzałość Habilitanta, jego kompetencje, naukową rozwagę oraz rzetelność badawczą. Rozprawa habilitacyjna świadczy o dużej samodzielności badawczej i erudycji autora. Kandydat posiada umiejętność prowadzenia precyzyjnego wywodu oraz dyscyplinę argumentacji.

Habilitant posiada w swoim dorobku osiągnięcia naukowe, które stanowią znaczny wkład w rozwój dyscypliny nauki teologiczne. Ponadto, charakteryzuje go istotna aktywność naukowa urzeczywistniana na forum teologicznym w Polsce i zagranicą. Na podstawie powyższego wnioskuję o dopuszczenie Kandydata do dalszych etapów przewodu habilitacyjnego.

Ks. Leon Siwecki